

Fűrész Tünde

A magyar családpolitikai modell – stabilitás és innováció

The Hungarian Family Policy Model – Stability and Innovation

1

Összefoglalás

A tanulmány célja a magyar családpolitika 2010 utáni átalakulásának átfogó elemzése, különös tekintettel azokra az innovatív szakpolitikai megoldásokra, amelyek érdemben eltérnek a korábbi évtizedek rászorultsági megközelítésétől. Az elemzés amellett érvel, hogy 2010 után Magyarországon nem pusztán új családtámogatási eszközök jelentek meg, hanem egy komplex paradigmaváltás ment végbe, amely a családot mint társadalmi és gazdasági erőforrást helyezte a közpolitika középpontjába. A tanulmány bemutatja a 2010 után kiépült családpolitikai modell keretrendszerét, innovációit, valamint értékeli azok demográfiai, gazdasági és társadalmi hatásait, nemzetközi összehasonlításokat is alkalmazva. A tanulmány eredményei arra utalnak, hogy a kedvezőtlen történeti adottságok ellenére a magyar családpolitika képes volt mérsékelni a demográfiai hanyatlás ütemét, miközben megerősítette jövedelmi, vagyoni szempontból a gyermekes családokat, csökkentve ezzel a szegénységet, és ezáltal növelve a családok jólétét és jóllétét, válságálló módon reagálva a 2020-as évek globális kihívásaira is. Mindezt innovatívan, de a hagyományos családi értékek előtérbe helyezésével tette.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: J11, J13, J18, D10

Kulcsszavak: családpolitika, innováció, gyermekvállalás, családtámogatások, Magyarország

Summary

The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the transformation of Hungarian family policy after 2010, with a particular focus on innovative policy solutions that differ significantly from the means-tested approach of previous decades. The analysis argues that after 2010, Hungary not only introduced new family support instruments, but also un-

FÜRÉSZ TÜNDE elnök, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (furesz.tunde@koppmariaintezet.hu). A Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum és a Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely vendégkutatója.

derwent a complex paradigm shift that placed the family, as a social and economic resource, at the centre of public policy. The study presents the framework and innovations of the family policy model developed after 2010 and assesses its demographic, economic, and social impacts, also using international comparisons. The results suggest that, despite unfavourable historical conditions, Hungarian family policy has been able to slow the pace of demographic decline while strengthening the income and wealth position of families with children, thereby reducing poverty and increasing families' well-being and material welfare, while responding in a crisis-resilient manner to the global challenges of the 2020s. This was done innovatively, while emphasising traditional family values.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: J11, J13, J18, D10

Keywords: family policy, innovation, childbearing, family support, Hungary

BEVEZETŐ

A családpolitika a modern államok egyik legösszetettebb és legérzékenyebb szakpolitikai területe, mivel egyszerre érinti az egyének legszemélyesebb döntéseit és a társadalom hosszú távú fenntarthatóságát. Magyarország esetében a családpolitika stratégiai jelentősége különösen hangsúlyos, hiszen annak fejlesztése vagy leépítése jelentős hatást gyakorolt a magyarországi rendszerváltás idején megtapasztalt transzformációs válság, majd az azt követő időszakok gazdasági, társadalmi és demográfiai folyamatainak alakulására. 1990 után az ország gazdasági helyzete, stabilitása messzemenőleg visszatükrözte a családok gyermekvállalásban is megnyilvánuló bizalmát, jövőképét, aminek eredményeképpen az 1981 óta tartó népességfogyás a 90-es évektől felgyorsult (Pongrácz, 2011).

Az 1995-ös Bokros-csomagot követően 25 éven át a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta (amely azt mutatja meg, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeknek ad életet) tartósan 1,5 alatt maradt, sőt 2011-re történelmi mélypontra került, az 1,23-as szintre (KSH). Ezzel párhuzamosan a születések száma bezuhant 100 ezer alá, ahonnan azóta sem tud elmozdulni, annak ellenére, hogy a 90-es években még közel félmillióval több gyermekvállalási korban lévő (15–49 éves) nő élt hazánkban, akkor még 2,5, a 2020-as évek közepére már csak 2 millió ilyen korú nő él Magyarországon. A stabil, házasságkötések száma (majd egy évtized múlva, 2021-re újra megduplázódott). Mindeközben a házasságkötésekre jutó válások száma egyre nőtt. Magyarország 2010-re nemcsak gazdasági, hanem demográfiai szempontból is mélypontra került.

A kilencvenes évek elején Magyarország egyszerre szembesült a gazdasági szerkezetváltás, a foglalkoztatási válság és a jóléti rendszer fenntarthatósági problémáival (Lentner, 2007). Ebben a helyzetben a családpolitika nem önálló fejlesztési területként jelent meg, hanem elsősorban fiskális szempontból értelmezett kiadási tételként. A gyermekvállalás és a családalapítás támogatása háttérbe szorult a makrogazdasági szempontok rövid távú céljai mögött, ami

már ekkor megalapozta a későbbi demográfiai visszaesést. A családpolitika marginalizálódása különösen látványossá vált az 1995-ös intézkedések idején. A Bokros-csomag részeként bevezetett korlátozások – többek között a családi pótlék és a gyermekgondozási ellátások szűkítése – egyértelmű üzenetet közvetítettek: a gyermekvállalás elsősorban magánügy, amelynek társadalmi költségeit az állam csak korlátozott mértékben hajlandó viselni. Ez a megközelítés hosszú távon aláásta a családpolitika társadalmi legitimitását és kiszámíthatóságát. A Bokros-csomag a gyermekgondozási ellátásokra és a családi pótlékre való jogosultságokat jelentős mértékben szűkítette, majd a Gyurcsány–Bajnai kormányok az évtized végének gazdasági válságát ugyancsak a családok lehetőségeinek korlátozásával akarták kezelni, ezért törölték el többek között az otthonteremtési támogatásokat (szocpol), korlátozták illetve eltörölték a családi adókedvezményt (csupán a nagycsaládosoknak járt, de az ő esetükben is mindössze 4000 Ft-ban maximalizálva a gyermekenkénti összeget) és a fizetett gyermekgondozási időszakot is három évről két évre akarták csökkenteni. A gyermeket nevelő családok számára azonban a legnagyobb terhet a 2008–2009-es gazdasági válsággal összefüggésben az jelentette, hogy háromnegyedük az adósságválság csapdájába került. Ilyen megpróbáltatások mellett nem lehet csodálkozni azon, hogy a gyermekvállalási kedv történelmi mélypontra süllyedt Magyarországon 2011-re és ebből a szempontból (is) az Európai Unió sereghajtójává váltunk (Novák–Fűrész, 2021).

A polgári erők már jóval a 2010-es választások előtt, érzékelve a tragikus helyzetet megfogalmazták, hogy gyökeres változásokra van szükség, ami nemcsak intézkedések visszavonására és újak létrehozására korlátozódott, hanem teljes szemléletváltozást jelentett a balliberális kormányzás családokkal kapcsolatos felfogásához képest. A Nemzeti Ügyek Politikája című kormányprogramban kijelentették, hogy az egész „társadalmpolitikát családpolitikai szemléletűvé kell tenni”, a tervezett változások tehát holisztikusan kezelték a családok támogatásának ügyét. A 2010-ben hivatalba lépő polgári kormány azonnal elkezdte felépíteni a családok támogatásának új rendszerét, amit kezdetektől nemcsak a rövid távú szempontok motiváltak, hanem azokkal a hosszú távú kihívásokkal való szembenézés is, amelyek megmutatkoznak a demográfiai folyamatok gazdaságra, munkaerőpiacra, nyugdíj- és szociális ellátórendszerekre, s általában a versenyképességre és az ország jövőképességére gyakorolt több évtizedre előremutató hatásaiban (Fűrész–Görög, 2018).

Jelen tanulmányban arra keressük a választ, hogy milyen stratégiai, filozófiai megalapozottság áll a kormány 2010 után kialakított és működtetett magyar családpolitikai rendszere mögött, az elméleti alapok gyakorlati alkalmazása során milyen kihívásokkal kellett szembeülni, mit sikerült elérni és mit nem az ország demográfiai és gazdasági helyzetét tekintve illetve a családok jólétét és jóllétét érintően.

A tanulmány alapfeltevése szerint a 2010 utáni magyar családpolitika nem értelmezhető pusztán a korábbi intézkedések korrekciójaként vagy kibővítéseként. Sokkal inkább egy tudatos, értékalapú és hosszú távra tervező szakpolitikai innovációs folyamatként ragadható meg, amely újradefiniálta a család szerepét a közpolitikai gondolkodásban. A családpolitika innovációja ebben az értelemben nem technikai újításokat jelent csupán, hanem szemléleti, sőt akár filozófiai, intézményi és eszközrendszeri megújulást is, amely gazdasági és társadalmi szempontból is stabilizáló hatással bírt. A tanulmány központi kérdései, hogy miben ragad-

ható meg a 2010 utáni paradigmaváltás lényege, milyen konkrét innovációk jelentek meg a családpolitikai eszköztárban és ezek milyen társadalmi és demográfiai hatásokkal jártak.

Módszertanilag a tanulmány kvalitatív és kvantitatív elemzést egyaránt alkalmaz. A tanulmány egyaránt támaszkodik hazai és nemzetközi statisztikai adatokra (Eurostat, KSH), valamint elsősorban magyar szakirodalmi elemzésekre.

A MAGYAR CSALÁDPOLITIKAI MODELL KERETRENDSZERE

A 2010-es év új korszak kezdetét hozta el a magyar családok számára. A társadalompolitika és áttételesen a gazdaságpolitika fókuszába is a társadalom alapegységei és építőkövei, a családok kerültek. Nyolc év után, amikor gyakorlatilag nem létezett aktív családpolitika, olyan új időszak kezdődött, amelyben a családokra erőforrásként tekintenek, ahol a család nem probléma, a családtámogatások nem pusztán költségvetési kiadási tételek és a családvállalás sem kizárólag magánügy, hanem a család maga a megoldás, a családok támogatása befektetést jelent a közös jövőnkbe és a gyermekvállalás olyan közügy, amely ugyan a legszemélyesebb mind közül, de mégis meghatározó a közérdekek szolgálata szempontjából (Fűrész, 2024).

Az individualista szemléletet felváltotta a közösségek megerősítése, közülük is elsősorban a nemzet fennmaradását biztosító családok támogatása és védelme. A családvállalás a *legszemélyesebb közügy* lett, ami azt jelenti, hogy a gyermek és a család mellett, hogy továbbra is magánügynek tekinthető, értékes, támogatandó erőforrásként jelenik meg össztársadalmi szinten. A politikaképzés középpontjába tehát a családok kerültek. Az, hogy ez megtörténhetett, abban jelentős szerepe van a magyarok hagyományosan családközpontú gondolkodásának (Gere, 2023), amely kiváló alapot biztosított a családbarát építkezéshez. A magyar emberek családpárti hozzáállására építve és figyelembe véve azt, számos újszerű, a családok tényleges igényeihez igazodó családtámogatási eszköz bevezetésére került sor, amelyek közül voltak sikeresebbek és kevésbé sikeresek is, ugyanakkor mindegyik egy-egy új lehetőséget kínált a különféle élethelyzetben lévő családok számára.

Többek között ebben rejlik a magyar családtámogatások különlegessége: nem univerzális, egyenmegoldásokat kínál, hanem minden élethelyzethez igyekszik választható megoldásokat hozzárendelni. Ez jelentős mozgásteret hagy a családoknak azáltal, hogy biztosított számukra az igénybevételre vonatkozó *döntés szabadsága*. Az európai általános gyakorlattól eltérően, amely a különféle család és szülő értelmezések miatt (Jenson, 2020:52) sokkal inkább a gyermekekre fókuszáló szociálpolitikákat sorolja a családpolitikai eszközök körébe, Magyarország a teljes, generációkon átívelő családot tekinti célcsoportjának. Számos esetben már a magzati kortól igénybe vehetők egyes támogatások, ami a magyar családstratégia *életpárti jellegére* is rávilágít. Több olyan családtámogatás is fellelhető, amelyek egyszerre fókuszálnak a különféle korosztályokhoz tartozó és különféle szereppel bíró családtagokra úgy, hogy az adott támogatások erősítik egymást *generációkon átívelő* módon. A magyar családpolitika nem külön a nők vagy a férfiak, a gyermekek vagy a szülők, a fiatalok vagy az idősek számára nyújt lehetőségeket, hanem arra törekszik, hogy összességében és teljességében támogassa a családot, minél több olyan családtámogatást biztosítva, amely egyszerre javítja a családtagok életét együtt és

külön-külön is (gondoljunk például a családi típusú adózásra, ahol a szülők közösen veszik igénybe az adókedvezményt, az otthonteremtési programokra, amelyek gyermekszámhoz kötöttek vagy a nagyszülői gyed-re és a nagymama nyugdíjnak hívott Nők40-re, amelyek az unokák és a nagyszülők közötti kapcsolódást erősítik).

A magyar családpolitikai modell talán legfontosabb alapja és értéke, hogy egyszerre ösztönzi a munkavállalást és a gyermekvállalást. *A munka és a család összekapcsolása* olyan alapelv, amely az egész családtámogatási struktúra meghatározója (Fűrész–Molnár, 2022). A családpolitika nem rászorultsági alapon működik, mint a szociálpolitika, hiszen a gyermeknevelés nem valamiféle hátrányos helyzet. A magyar családpolitika a dolgozó és gyermeket nevelő szülőket helyezi a középpontba, ezért számos családtámogatás munkavállaláshoz és biztosítási jogviszonyhoz kötött, ezzel is végleg *különválasztva a családpolitikát a rászorultsági elvű szociálpolitikától*. Így a családpolitika önálló szakpolitikává alakult (ráadásul úgy, hogy közben horizontális szakpolitikaként sikerült megőriznie a kapcsolódási pontokat a többi államigazgatási területtel), amely az egyik legelfogadottabb és a legnagyobb társadalmi támogatottságot élvező kormányzati területté vált (Stefkovics et al., 2022).

A családpolitika stratégiai fontosságának okai

Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán Magyarország számára miért, milyen okok miatt központi jelentőségű a családok megerősítése egy átfogó és aktív családpolitika működtetése révén. Több olyan nagyobb terület is beazonosítható, ami miatt Magyarország számára a családpolitika stratégiai fontossággal bír: A népesedési helyzet javításának és a nemzet fennmaradásának szempontja mellett legalább ugyanilyen fontos a családpolitikai intézkedések gazdasági jólétre (welfare) és érzelmi jólétre (well-being) gyakorolt hatása is (Fűrész 2024). A családi körülmények, kilátások és működések alapvetően befolyásolják az egyéneket, azaz a családtagokat, ezáltal szűkebb közösségeink, a családok és tágabb közösségünk, a nemzet helyzetét és jövőjét.

A demográfiai szempont fontosságának oka, hogy Magyarország lakossága 1981 óta folyamatosan csökken, a népességfogyás kezelése tehát kiemelt cél. Ebben a pronatalista (születésösztönző) családpolitikának jelentős szerepe lehet, ugyanakkor a népességszám megtartásának vagy növelésének vannak más módjai is, például a várható életkor növelése vagy a bevándorlás ösztönzése. A népesség számát befolyásoló három tényező közül (születések, halálozások, bevándorlás) azonban csak a születések számának növelése az, amely nem jár a társadalom etnikai és kulturális összetételét befolyásoló jelentős kockázatokkal és nem már meglévő adottságokhoz, azaz az idős korosztály létszámához igazodik.

Demény Pál szerint a migrációra építő foglalkoztatás- és népesedéspolitikáknak mindenképpen számolnia kell azzal, hogy időlegesen ugyan emelheti a termékenységet és enyhítheti a munkaerőhiányt, de csak azon az áron, hogy közben gyökeresen átalakul a befogadó társadalom összetétele. Demény határozottan rámutatott arra, hogy Európa demográfiai problémáit a tömeges bevándorlással kezelni illúzió, mert csak rövid távon és átmeneti jelleggel képes hatni a népességszámra (Demény, 2016). Ráadásul gazdasági, munkaerőpiaci szempontból sem jelent megnyugtató megoldást, mert az illegális migrációs hullámokban érkezők

hozzájárulása a fogadó ország gazdaságának működéséhez jóval kisebb mértékű, mint amekkorára pénzügyi terhet jelent a befogadásuk. Emiatt a gazdasági fenntarthatóságot nem lehet pusztán a bevándorlás alapján elérni (Oláh, 2015).

A egészségben eltöltött várható élettartam kitolása és ezáltal a nyugdíjkorhatár növelésére irányuló törekvések ugyanúgy csak átmeneti megoldást jelenthetnek a demográfiai és munkaerőpiaci problémákra, hiszen ha tovább élnek az emberek és tovább dolgoznak, azzal mérséklődhet a népesség fogyása és a munkaerőhiány, de utánpótlás hiányában hosszú távon ez sem lehet tartós megoldás. Ez az oka annak, hogy Magyarország a demográfiai problémáit elsősorban olyan népesedéspolitikával igyekszik kezelni, amelynek elsődleges és meghatározó alapja a családok támogatásának kiterjedt rendszere. A demográfiai helyzet javítása, a pronatalista (születésösztönző) eszközök alkalmazása ugyanakkor csak részben lehet a családpolitika célja, bár kétségtelenül igen jelentős szerepe van annak alakítása során.

Az erőteljes, kiterjedt, aktív és következetes családpolitika és annak részeként vagy azal összefüggésben megvalósuló népesedéspolitika indokoltága mögött jelentős gazdasági, versenyképességi és fenntarthatósági okok is állnak. Kopp Mária fogalmazott így: „minden gyermek megszületése mindannyiunk közös ügye, érdeke és öröme” (Kopp–Skrabski, 2021), ami abban nyilvánul meg, hogy a család és a családban születő gyermek amellett, hogy hozzájárul Magyarország demográfiai helyzetének javulásához, egyúttal a jövő munkavállalóinak felnevelését is jelenti, akiknek köszönhetően versenyképes maradhat az ország gazdasága és fenntartható maradhat a nyugdíj- és társadalombiztosítási rendszer. Emellett a kutatások alátámasztják, hogy a gyermek örömforrás (Nagy és Horváth–Varga, 2022) és a harmonikus családi kapcsolatok a mentális versenyképesség alapjai, a család és a házasság olyan tényezők, amelyek az emberek többségénél a kiegyensúlyozott lelki állapot legfontosabb meghatározói. A családok jóléte és jólléte, életminőségük és közérzetük alakulása összességében befolyásolja az egész ország működését. A család értéke tehát demográfiai, gazdasági (jóléti) és mentális (jólléti) szempontból is meghatározó jelentőségű.

A családpolitika pillérei

A magyar családpolitika egy jól felépített, koherens rendszer, amelynek megalapozottsága mögött a fent ismertetett filozófiai és stratégiai megközelítés áll, amelyek konkrét célkitűzésekkel párosulnak. Az első, 1998 és 2002 közötti polgári kormány családpolitikájának kialakításakor már megfogalmazódott, hogy egy családpolitika akkor lehet sikeres, ha stabil, célzott, ugyanakkor komplex és kellően rugalmas is (Lakner, 2012). A gyermekvállalás és nevelés szempontjából a hosszú távú kiszámíthatóság, a biztonság meghatározó jelentőségű, ezért a családpolitika egyik legnagyobb értéke, ha stabilitást képes biztosítani a családok számára a gyermekek felelős felneveléséhez. Fontos, hogy mindez célzottan valósuljon meg, hiszen a különféle családi élethelyzetekben eltérő igényei vannak a családoknak. Kifejezett előny, ha ehhez komplex módon számos különböző támogatási lehetőség biztosított, amelyek a családok életében bekövetkező, külső vagy belső okokból eredő változásokhoz rugalmasan alkalmazkodnak. Ezen attribútumok figyelembe vétele alapján öt pillérré építkezik a magyar családpolitika (Orbán, 2021):

1. A gyermekvállalás egy család számára anyagiilag legyen előny.
2. A családokat saját tulajdonú lakáshoz kell segíteni.
3. A családpolitikát az édesanyákra kell alapozni.
4. Az egész ország működését családbaráttá kell változtatni.
5. A jog eszközeivel is meg kell védeni a család intézményét és a gyermekeket.

Magyarország kormányfője által 2021-ben megfogalmazott öt családpolitikai pillér számos európai megközelítéstől eltérően nem a gyermekeket, a szülőket, az időseket vagy a fiatalokat helyezi külön-külön a családpolitikai diskurzus középpontjába, hanem a generációkon átívelő hagyományos értelemben vett család eszméjét igyekszik megerősíteni. Az Európai Unió hosszú múltra tekint vissza a szülői foglalkoztatással és a nők és férfiak közötti esélyegyenlőséggel kapcsolatos célkitűzések terén; de mindeközben az egyes intézkedéseket gyakran családpolitikai keret nélkül hajtja végre (Jenson, 2020:49). Ezzel ellentétben a magyar családpolitikai felfogásban meghatározó szerepe van a családok önrendelkezéséhez kapcsolódó saját otthonnak és saját jövedelemnek, az anyaság értékének és a családbarát szemlélet érvényesülésének.

A családpolitika első pillére kapcsolódik a munkavállalás és a családi élet összekapcsolódásához, a dolgozó és gyermeket nevelő szülők premizálásához, amikor kimondja, hogy a gyermekvállalás egy család számára anyagi értelemben előny legyen és ne hátrány. Ez a megközelítés tovább mutat annál az általános családpolitikai célnál, amely a gyermekvállalásból eredő anyagi hátrányok kiegyenlítésére irányul. A magyar családpolitika ennél többet szeretne elérni: azt, hogy jövedelmi, vagyoni és foglalkoztatási szempontból ne csak ugyanúgy, hanem jobban járjon az, aki gyermeket nevel, ahhoz képest, aki nem. Ezt a hátránykompenzáción túlmutató célt a családtámogatások széles köre szolgálja:

- a különféle adókedvezmények (családi adó- és járulékkedvezmény és célzott szja-mentesítések),
- a kedvező, kizárólag gyermekes családoknak járó pénzügyi konstrukciók, kölcsönök, hitelelengedések gyermekvállalás esetén,
- a vagyongyarapodást segítő támogatások (pl. otthonteremtés, autóvásárlási támogatás),
- a munkaerő-piaci kedvezmények (biztosított jogviszonyhoz kötött gyermekgondozási ellátások, szülői pótszabadságok),
- a gyermekjóléti intézkedések, amelyek ugyancsak a családok terheit mérsékelhetik bizonyos szolgáltatások, juttatások biztosítása által (ingyenes bölcsőde, ingyenes és kötelező óvoda, ingyenes tankönyv minden diáknak, ingyenes vagy kedvezményes gyermekétkeztetés, 14 év alatti gyermekek ingyenes tömegközlekedése).

A családpolitika kiemelt pillére az otthonteremtés, a családok segítése abban, hogy saját tulajdonú lakáshoz vagy házhoz jussanak. Az önálló, saját otthon jelentősége a családos életforma kialakítása és a családok vagyoni helyzetének javítása szempontjából is meghatározó. A saját tulajdonú otthon birtoklása a hosszú távú elköteleződés megnyilvánulása, amely szükséges előfeltétele a házasságkötésnek és a gyermekvállalásnak is. A saját tulajdonú otthon annak az életmódnak a lenyomata, amely nem az „akárhol” esetlegességén, hanem a „valahol” biztonságán és bizonyosságán alapul (Goodhart, 2019: 292). Ez a „valahol” érzés, a gyökerekhez való ragaszkodás és kötődés a gyermeket nevelő családok esetében a kiszámíthatóságot

és a biztonságot jelenti. Emellett a gyermekes családok középosztályhoz tartozásának egyik markáns megnyilvánulása a saját otthonnal való rendelkezés (György, 2024). Nem véletlen, hogy a magyar kormányzat 2010 óta számtalan intézkedést vezetett be a családok lakhatási körülményeinek biztonsága és fejlesztése érdekében (Fűrész–Görög, 2025):

- az otthonok megtartása érdekében a 2008–2009-es válságot követően segítette a családokat abban, hogy kikerüljenek a devizahitelek csapdájából (emiatt bevezették például a deviza jelzáloghitelk forintban történő visszafizetését, elő- és végtörlesztését),
- az otthonok fenntartása érdekében 2013-tól érvényesült a rezsielőlegfizetés politikája, ami az energia- és közmuhszolgáltatók szektorában a lakossági végfogyasztói oldalon a szabadár díjszabás helyett a hatósági árakra történő áttérést jelentette,
- az otthonok létrehozása, megteremtése és megújítása érdekében pedig számos otthonteremtő és felújítási programot vezetett be a CSOK-tól az Otthon Start programig.

A magyar családpolitika sokszor vitatott pillére, hogy azt elsősorban az édesanyákra kell alapozni. Ez egy olyan hagyományos megközelítés, amely a család fogalmát egyre gyakrabban relativizáló világban éppen tradicionális jellege miatt válik innovatívvá. Az édesanyák életadó képessége mellett kiemelt jelentőséggel bír az anyák családban végzett láthatatlan munkája is. Ha az elsősorban nők által végzett, fizetetlen, családban vagy önkéntesen végzett láthatatlan munkát beszámítanák a GDP-be, akkor az 25 százalékkal lenne magasabb (Szép–Szőkéné, 2010). Emellett a nők által végzett gondozás és gondoskodás ma már a nők saját döntéséhez kötődő tevékenység, amit akkor fognak vállalni, ha tényleges előnyeik származnak belőle, ezért is kiemelten fontos, hogy az anyaság gazdasági és társadalmi elismertsége és megbecsültsége a lehető legmagasabb szintű legyen. Fontos, hogy az anyává válás egy nő számára ne csak érzelmileg, hanem anyagilag is az általa leginkább vágyott élethelyzetet eredményezze (Fűrész, 2024). Ez a megközelítés áll amögött, hogy a magyar családpolitika pozitívan diszkriminálja az édesanyákat és alkalmaz olyan eszközöket és intézkedéseket, amelyek kizárólag az édesanyákat és nem általában a szülőket célozzák (például az édesanyák szja-mentességei vagy szülési szabadság idejére biztosított csed, ami a korábbi fizetés 100 százaléka).

A negyedik pillér arról szól, hogy nemcsak családpolitikát kell csinálni, hanem az egész ország működését családbaráttá kell változtatni. Ez magában foglalja azt a szemléletváltást, amelynek keretében a családok és a családok életmódjához való hozzáférése az állami, az önkormányzati, a gazdasági és a kulturális térben is megvalósul. Magyarországon családbarát módon működni ma már versenyelőnyt jelent, ezért is nyerte el sok ezer hely (szervezet, szolgáltató, vállalat) a családbarát védjegyet (Fűrész–Skrabski, 2021: 283). A családbarátság olyan közösségi kultúrává vált az élet számos területén, ami a családközpontú fősodor, a family- mainstreaming érvényesüléséhez vezet.

A családpolitika ötödik pillére szerint a család intézményét kell védeni a jog eszközeivel is. A magyar jogrendszerben a jogforrási hierarchia valamennyi szintjén megjelenik valamilyen módon a családpolitika, az Alaptörvénytől kezdve a helyi rendeletekig, ezáltal széles körű védelmet biztosítva a családi értékeknek. A családok támogatását biztosító családpolitika horizontális, számos más szakpolitikához kapcsolódó ágazat, ennek megfelelően a magyar jogrendszer számos jogforrási helyén találkozhatunk a családtámogatásokhoz kapcsolódó szabályozással.

Az Alaptörvénynek a Nemzeti hitvallás részében megjelenik az a szemléletváltás, amely a családok középpontba állításának fontosságára utal: „Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”

A család definíciója és védelmének szükségessége Magyarországon alaptörvényi szinten rögzített a következők szerint:

„(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.

(2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást.

(3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

A XV. cikk rögzíti, hogy „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

A családi értékek védelme és a gyermekvédelem okán az Országgyűlés több alkalommal is megszavazta az Alaptörvény módosításait az elmúlt években a következők szerint.

Az Alaptörvény módosítására 2013-ban került sor először, amikor bevezették a házasság pontos meghatározását az Alaptörvényben, definiálva azt, hogy házasság kizárólag férfi és nő közötti kapcsolatként jöhet létre.

2019-ben a 7. cikk (3) bekezdése kapott új rendelkezést, akkor már definiálva az anyát és az apát személyt a következőképpen: „Az anya nő, az apa férfi.”

A 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről, azaz a családvédelmi sarkalatos törvény, mint az alkotmányos állami politikai élet egyik fundamentuma (Szabó, 2012) az Alaptörvény L. cikkének (3) bekezdése alapján jött létre. Megalkotását nemcsak az alaptörvényi rendelkezés, hanem az is indokolta, hogy korábban több családügyi tartalmú, párhuzamosan hatályban lévő, akár egymásnak ellentmondó törvény szabályozta és befolyásolta a családok mindennapi életét, amelyek nem nyújtottak tényleges keretrendszert a családok védelméhez és támogatásához. A törvény a korábbi években hiányzó kiszámíthatóságot, állandóságot és biztonságot teremti meg a családokat érintő szabályozás terén. Ezt egyszerűen jelzi például a 22. § (3) bekezdése, amely kimondja, hogy a családtámogatások biztonsága és garantálása érdekében „A támogatás mértékére, valamint a támogatásra való jogosultság időtartamára és feltételeire vonatkozó rendelkezések módosítása esetén – kivéve, ha az az ellátás jogosultjára nézve kedvező tartalmú – a módosítás hatályba lépésére a kihirdetésétől számított legalább egy év felkészülési időt kell biztosítani.”

A sarkalatos törvény kifejezi azt a társadalom- és családpolitikai paradigmaváltást, amely magasabb szintre helyezte a családok támogatásának szélesebben értelmezett ügyét és aminek hatására az alsóbb szintű jogszabályokban is változásokat kellett végrehajtani a családok és a gyermekek védelméhez kapcsolódóan.

A törvények közül kiemelkedik az 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról, amely az első Orbán-kormány első évében, 1998. december 24-én került kihirdetésre. Jelentőségét mutatja, hogy a Bokros-csomag megszorító évei után egységesen szabályozta a családok pénzbeli ellátásait. Ez a törvény teljesen más alapokra helyezte a gyermekneveléshez kapcsolódó pénzbeli támogatások rendszerét (Dani-Kottáné, 2018). Átfogó jellege ellenére ez

a törvény a családtámogatások széles körének csak egy kis részét szabályozza, mindössze az alanyi jogon járó pénzbeli támogatásokat fedi le, a családi típusú adózás vagy az egyéb családosoknak járó adókedvezmények az adótörvényekben, a biztosított jogviszonyhoz kötött családtámogatások szabályozása az egészségbiztosítási törvényben jelennek meg, a gyermekjóléti intézkedések és szolgáltatások a gyermekvédelmi törvény részei, a szülők foglalkoztatását pedig a munka törvénykönyve szabályozza. A családok támogatásának szabályozása tehát igen sokrétű és szerteágazó, az otthonteremtési támogatásoknak a szabályozása például már rendeleti szinten valósult meg.

A magyar jogforrási hierarchiában tehát minden szinten jelen van a családpolitika, a családtámogatási rendszer elemei, annak különféle megjelenései és megvalósulásai, ami a család-központú államigazgatás lenyomata, a családbarát fősodor, a family-maintstreaming jogszabályi megnyilvánulása.

MÁSFÉL ÉVTIZED CSALÁDPOLITIKAI INNOVÁCIÓI

A 2010 utáni magyar családpolitika egyik legfontosabb sajátossága, hogy az állami beavatkozások nem elszigetelt intézkedések formájában jelentek meg, hanem egy koherens, egymásra épülő eszközrendszer részeként, amelyben összekapcsolódnak a generációk, az egyes családi élethelyzetek vagy a munkavállalás és a gyermeknevelés. A magyar családpolitikai modell keretrendszere már önmagában is több dimenzióban innovatívnak tekinthető: szakított a kizárólag rászorultsági logikával, összekapcsolta a családpolitikát a gazdaság- és foglalkoztatáspolitikával, hosszú távú, életpálya-alapú (magzati kortól az időskorig), az édesanyákat középpontba helyező és generációkon átívelő megközelítéseket alkalmaz, emellett kiemelt tulajdonsága, hogy nem egyenmegoldásokat, hanem többnyire lehetőségeket kínál, ezzel is biztosítva a családban élők döntési szabadságát. (Lentner–Fűrész, 2024).

A családpolitikai innováció fogalma stratégiai összefüggésben tehát nem módszertani újításokat jelent, hanem olyan közpolitikai megoldásokat, amelyek új módon válaszolnak a demográfiai és gazdasági kihívásokra, miközben figyelembe veszik a családok eltérő élethelyzeit és döntési mechanizmusait. Ez a fordulat lehetővé tette, hogy a családpolitika ne kizárólag korrekciós vagy kompenzációs eszközként működjön, hanem proaktív módon befolyásolja a gyermekvállalással és családalapítással kapcsolatos döntéseket. A hangsúly a hiánykezelésről a jövőépítésre helyeződött át, ami a közpolitikai innováció egyik alapvető kritériuma.

A magyar családpolitikai modell egyik sajátos és gyakran alulértékelt innovációs eleme a választhatóság elvének hangsúlyozása. A 2010 utáni eszközrendszer nem egyetlen „ideális” családtámogatási modellt kényszerít a társadalomra, hanem különböző élethelyzetekhez kínál alternatív támogatási formákat. Ez a megközelítés erősíti a családok autonómiáját.

A 2010 utáni magyar családpolitika egyik legjelentősebb újítása a gazdaságpolitikai eszközökkel való szoros integráció. A családtámogatások jelentős része az adórendszeren és a foglalkoztatáshoz kötődő jövedelmi struktúrákon keresztül érvényesül, ami világos különbséget teremt a családpolitika és a klasszikus jóléti transzferek között. Ez a megközelítés egyszerre ösztönzi a munkavállalást és a gyermekvállalást, és csökkenti azt a korábban jellemző dilemmát, amely szerint a gyermekvállalás gazdasági önállóság feladásával jár. Hazánkban a fog-

lalkoztatott anyák arányának növekedése és a termékenységi mutatók javulása párhuzamosan ment végbe (Eurostat, 2025), ami a két terület sikeres összekapcsolására utal.

Fontos megemlíteni, hogy nemzetközi összevetésben a magyar családpolitikai modell több szempontból is eltér a domináns nyugat-európai megközelítésektől. Egyrészt míg számos európai ország a demográfiai kihívásokra elsősorban migrációs eszközökkel reagál, addig Magyarország a belső társadalmi erőforrások mozgósítására építette stratégiáját (Pári et al., 2024). Az Eurostat adatai szerint az Európai Unióban egyre nagyobb arányt képviselnek a bevándorló háterű anyák által vállalt gyermekek (2023-ban már a gyermekek 22,9%-a született külföldi háterű anyától), miközben Magyarországon a születések döntő többsége továbbra is a hazai családokhoz köthető (Agócs et al., 2025:10). Ez a különbség nem csupán demográfiai, hanem társadalmi és kulturális következményekkel is jár, és eltérő hosszú távú pályákat vetít előre. A magyar modell innovativitása ebben az összefüggésben abban áll, hogy a demográfiai fenntarthatóságot nem külső pótlással, hanem a családok megerősítésével kívánja elérni (Fűrész–Molnár, 2023).

Másrészt szembevetendő a különbség a különféle eszközök és megoldások alkalmazásában. Míg Nyugat-Európában elsősorban a közvetlen transzferek, valamint az egyes gyermekjóléti szolgáltatások tartoznak a családpolitikai eszköztárba, hazánkban ezek kiegészülnek a családok adórendszeren keresztüli támogatásával, valamint a családalapítást, otthonteremtést segítő kedvezmények pénzügyi konstrukciók biztosításával. Az Eurostat ezen támogatásokat nem tekinti családtámogatásnak (Európai Szociális Védelmi Statisztikai Rendszer, ESSPROS, 2025), miközben Magyarországon például önmagában a családi adókedvezmény 1 millió gyermekes családot érint havi szinten (Székely–Agócs, 2023).

Harmadrészt meg kell említeni, hogy míg Európa legtöbb országában a családpolitika a gyermekek támogatásában merül ki és a szociális gondoskodás egyik kiemelt területe (Lohmann–Zagel, 2015), addig Magyarországon a Gauthier-féle tágabb értelmezés érvényesül, amely szerint a családpolitika kiterjed minden olyan közpolitikai intézményre, ami potenciálisan hatással van a családok jólétére (Gauthier, 2000). Hoffmann a családpolitikát a modern jóléti rendszerek meghatározó elemének tekinti, amelynek alapvető feladata a családok védelme és támogatása (Hoffmann, 2013). Az individualista felfogás mellett tehát hazánkban inkább a közösségi szemlélet érvényesül, amely a családot, mint a társadalom alapegységét és legkisebb közösségét egészében és teljességében közelíti meg, ennek megfelelően nem kizárólag a szülők vagy a gyermekek jelentik a családpolitikai intézkedések célcsoportját, hanem maguk a hagyományos értelemben definiált családok. Ez a tradicionális felfogás kifejezetten innovatívnak és egyedülállónak tekinthető a mai világban, amikor a család, az édesanya vagy a házasság fogalmainak relativizálódása miatt a közpolitika szintjén nem merik használni ezeket a kifejezéseket.

A magyar családtámogatási rendszer, amely közel negyven intézkedéssel segíti a gyermeket vállaló és nevelő családokat több átfogó területen fejti ki hatását, amely területek többségében vannak olyan elemek, amelyek kifejezetten hungarikumnak tekinthetők.

A *családi adózás* rendszerében található meg a legtöbb innovatív magyar megoldás, elsősorban az édesanyák célzott szja-mentességei tartoznak ebbe a körbe. A családok adóterheinek csökkentése az adókedvezményeken (családi adó- és járulékkedvezmény és első házasság adó-

kedvezménye), valamint a személyi jövedelemadó-mentességeken (25 évalatti fiatalok, 30 év alatti anyák, 2-3-4 gyermekes anyák, csed-en, gyed-en lévő anyák) keresztül valósul meg, ezek közül egyidőben akár több is érvényesíthető. A családi adókedvezmény a magyar családtámogatási rendszer zászlóshajója, aminek különlegessége, hogy már a 91. napot betöltött várandósság esetén is igényelhető és nemcsak az adóból, hanem a járulékokból is érvényesíthető. Mértéke gyermekszámhoz kötötten magasabb, összege 2026-tól megduplázódott (egygyermekes családban 20 ezer Ft, kétgyermekes családban 40 ezer Ft, három vagy több gyermekes családban 66 ezer Ft gyermekenként). Az anyák személyi jövedelemadó-mentessége jelentősen hozzájárul a nők és férfiak közötti bérkülönbség csökkenéséhez, sőt az anyák irányába való átfordulásához (KINCS, 2025:10).

A gyermekes családok támogatásának egy másik jelentős pillérét a részükre nyújtott közvetlen *pénzbeli és természetbeni gyermekgondozási és nevelési ellátások és szolgáltatások* adják. A pénzbeli juttatások között vannak alanyi jogon járó, fix összegű támogatási formák (családi pótlék, anyasági támogatás, gyermekgondozást segítő ellátás, gyermeknevelési támogatás, gyermekek otthongondozási díja), illetve biztosítási jogviszonyhoz (munkaviszony) kötött ellátások (csecsemőgondozási díj, gyermekgondozási díj). 2010 után az alanyi jogon járó ellátásokkal szemben a munkaviszonyhoz kötött ellátások váltak dominánssá, ezzel is erősítve a munkajövedelem alapú családfenntartás fontosságát és a rászorultsági elvű, segélyszerű juttatások különválasztását a családtámogatásoktól (Novák–Fűrész, 2021). A családi pótlékot a felelős gyermeknevelés ösztönzése érdekében a kormányzat iskoláztatáshoz és óvodáztatáshoz kötötte, aminek eredményeképpen jelentősen csökkent az igazolatlan hiányzások száma (Hermann, 2018). A biztosítási jogviszonyhoz kötött családtámogatások közül kiemelkedik a csecsemőgondozási díj, ami Európában egyedülálló módon a szülést követő első hat hónapban több bevételt biztosít az édesanyáknak, mint amikor még dolgoztak, mivel összege megegyezik a korábbi bruttó fizetéssel, ami után sem adót, sem járulékot nem kell fizetni. Ugyancsak innovatív elemeket tartalmaz a gyermek 2 éves koráig járó gyermekgondozási díj (gyed), mert igénybe vehető a család döntése alapján az anya, az apa vagy a nagyszülő által, de akár felsőfokú tanulmányok alatt is. A gyed extra bevezetése óta lehetősége van a szülőnek arra, hogy az ellátás folyósítása mellett akár teljes munkaidőben dolgozzon, ezzel is a család anyagi biztonságát növelve.

A természetben nyújtott gyermekjóléti intézkedések széles köre járult hozzá a gyermekek kiegyensúlyozott intézményi és családon belüli neveléséhez. Ennek keretében a kormányzat bevezette az ingyenes tankönyveket, a 14 év alatti gyermekek ingyenes tömegközlekedését, az ingyenes vagy kedvezményes gyermekétkeztetést, Európa legnagyobb gyermeküdültetési programját az Erzsébet-táborokban, a fiatalok számára a KRESZ és a nyelvvizsga díjának megtérítését, valamint az iskolákban a gyermekek testi és lelki egészségének védelme érdekében a mindennapos testnevelést, az egészséges menza programot és az erkölcsan és hittan oktatást. Ezen, gyermekeket közvetlenül érintő természetbeni juttatások egyrészt számos közvetlen kiadástól kímélik meg a szülőket, másrészt direkt módon járulnak hozzá a gyermekek kiegyensúlyozott, egészséges fejlődéséhez. Ebben óriási szerepe van annak a kiterjedt intézményi hálózatnak is, amely a hungarikumnak számító védőnői ellátástól kezdve, a megreformált és jelentősen bővített bölcsődei hálózaton át, a kötelező, ingyenes és nemzetközi szinten

is igen magas szakmai színvonalú óvodai nevelésig biztosítja a kora gyermekkor biztonságát. Ezeknek a jelentősége különösen fontos a munka és a család összeegyeztetése, a szülők munkaerőpiaci részvételének támogatása miatt, nem véletlen, hogy 2010-hez képest a kormány megduplázta a bölcsődei férőhelyek számát, amely így háromszor több településen érhető el és kötelezővé tette 3 éves kortól az óvodát, ezzel is bizonyítva, hogy a munka és a családi élet közötti egyensúly megteremtése központi eleme a magyar családpolitikának (Lentner- Fűrész, 2024).

A magyar családpolitikai modell talán leginnovatívabb eszközei közé tartoznak azok a *kedvezményes családi pénzügyi konstrukciók*, amelyek anyagi fedezetet biztosítanak a családalapításhoz, az otthonteremtéshez, a családok gyarapodásához. Ezek közül az egyik legsikeresebb és egyedülálló magyar találmány a 2019 júliusában indult babaváró támogatás, amely a 2010-ben indult családközpontú kormányzás egyik legnépszerűbb támogatási formája lett és amely bevezetését követően jelentősen pozitív irányba fordította Magyarországon a házassági és a gyermekvállalási kedvet (KINCS, 2024). A maximum 10 millió Ft (2024. január 1. óta 11 millió Ft) összegű szabadon felhasználható, kamatmentes kölcsönt a gyermeket tervező házaspárok vehetik fel, akiknek ha 5 éven belül születik gyermekük, akkor a teljes futamidőre kamatmentes marad a hitelük és 3 évig nincs törlesztési kötelezettségük, a második gyermek születésekor elengedik a fennálló tartozásuk 30%-át, harmadik gyermek születésekor pedig elengedik a fennálló teljes tartozást. A diák – és munkáshitelek, valamint a jelzáloghitelek esetében a babaváróhoz hasonlóan gyermekvállalás esetén különböző mértékben csökken a hitel visszafizetésével járó teher, hiszen az állam kvázi adóstársként átvállalja azokat. Ez a megoldás, amelyben a hitelvisszafizetés és a gyermekvállalás összekapcsolódik a hitelezés világában egészen egyedülálló, ami megint a sajátos magyar megközelítés egyik megnyilvánulása. Csakúgy, mint a 2019 és 2022 között érvényben lévő autót vásárlási támogatás nagycsaládok számára, amelynek keretében minden negyedik nagycsalád vissza nem térítendő 2 és fél millió forintos támogatást vett igénybe új, 7 üléses autó vásárlására.

A családpolitikai kiemelt területe az *otthonteremtés*, a családok saját otthonhoz való jutásának támogatása, ami már önmagában újszerű megközelítésről tanúskodik, hiszen Európa-szerte – ha egyáltalán van valamilyen lakhatási támogatás – általában inkább a lakásbérlet támogatásához nyújtanak állami segítséget. Az Európai Unió 12 tagállamában nincs semmilyen lakhatási támogatás, 12 országban általánosságban rászorultsági alapon a lakbérrel kapcsolatos költségek támogatásához nyújtanak valamiféle támogatást és magyar mintára Lengyelországban és Litvániában vezettek be önálló, saját tulajdonú lakás vásárlását segítő támogatásokat (Agócs et al., 2024, 77). A magyar lakáspolitikai innováció azonban nem merül ki pusztán az otthonteremtés támogatásában, hiszen egymásra épülve, fokozatosan vezette be a kormányzat először az otthonok megtartását szolgáló intézkedéseket 2011 és 2015 között (árfolyamgát, végtörlesztés, forintosítás), majd az otthonok fenntartását szolgáló programokat 2013 után (rezsicsökkentés, napelem pályázatok, stb.), 2015-től az otthonteremtési programokat a CSOK-tól, a falusi CSOK-on, a CSOK plusz-on át az Otthon Start programig és az otthonfelújítási programokat, például éppen a pandémia negatív gazdasági hatásainak enyhítése céljából 2021-ben (Fűrész- Görög, 2025, 31).

A lakhatást támogató állami programok 2010 után széles társadalmi rétegekhez jutottak el, sok százezer család lakhatási körülményeit javítva. A kormányzat szisztematikusan, a költségvetés helyzetéhez, az aktuális gazdaságpolitikai és családpolitikai kihívásokhoz és célokhoz igazodva változtatta a családi otthonokra vonatkozó programokat és azok feltételeit. A lakhatási programok komplexitásuk és rugalmasságuk mellett nagyfokú kiszámíthatóságot, biztonságot és az előrelépés lehetőségét nyújtják a családok számára.

Összegezve, a 2010 utáni magyar családpolitikai innovációk tehát nem elszigetelt megoldásokként, hanem egymást erősítő elemek rendszerében értelmezhetők. A választhatóság, a gazdaságpolitikai integráció, az európai összehasonlításban is sajátos megközelítés együttesen tesz lehetővé, hogy a családpolitika hosszú távon is képes legyen hatást gyakorolni a társadalmi és a gazdasági folyamatokra. Ez a rendszerszintű megközelítés teremti meg azt az alapot, amelynek eredményeképpen a 2010 utáni kihívásokkal teli időszakban is stabilizáló hatást tudott kifejteni a magyar családtámogatások rendszerének folyamatos fejlesztése, ahogy azt a következő társadalmi és gazdasági mutatók bizonyítják.

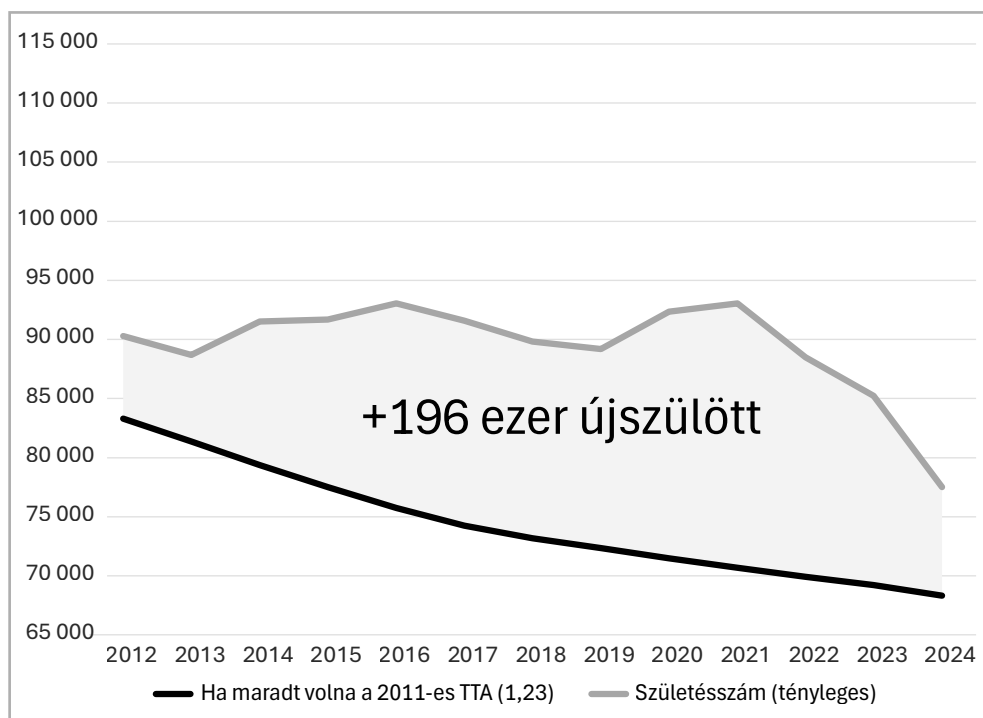
A CSALÁDPOLITIKA STABILIZÁLÓ HATÁSAI

A magyar családpolitikai modell eredményessége több szempont alapján és több dimenzióban is értékelhető és értelmezhető, ugyanakkor a családpolitika komplexitása miatt nem lehet egységes indikátor rendszert alkalmazni a hatékonyság mérésére. Emiatt a továbbiakban olyan eredménymutatók ismertetésére kerül sor, amelyek a családtámogatások egyes demográfiai, jóléti és jólléti hatásait veszik számba, a teljesség igénye nélkül.

A családtámogatások egyik, de nem kizárólagos szerepe, hogy a születések ösztönzése által állítsa meg vagy lassítsa a népességfogyást, ezzel *stabilizálja a demográfiai folyamatokat*. Magyarország lakossága 1981 óta folyamatosan csökken, az azóta eltelt több, mint négy évtized alatt egymillióval csökkent az ország népessége. Magyarországon 2011-ben a gyermekvállalási és a házassági kedv is történelmi mélypontra volt. Az Európai Unióban Magyarországon volt a legalacsonyabb a teljes termékenységi arányszám az 1,23-as értékkel (ami azt mutatja meg, hogy ha az adott év termékenységi adatai állandósultak volna, akkor egy nő élete folyamán átlagosan 1,23 gyermeknek adna életet) és az ezer főre jutó házasságkötések számában is hátulról a harmadik legrosszabb helyen állt az ország (átlagosan 3,6 házasság jutott ezer lakosra). 2023-ra 1,55-re nőtt a termékenységi ráta, amivel megelőzve az EU átlagértékét (1,38) Magyarország a harmadik legmagasabb termékenységgű ország lett az Európai Unióban Bulgária és Franciaország után (Agócs et al., 2025). Paradox módon a gyermekvállalási kedv emelkedése ellenére nem nőtt, hanem inkább csökkent a születések száma, aminek oka a gyermekvállalási korban lévő, azaz 15-49 éves nők létszámának 11 százalékos csökkenése illetve a születések 90 százalékát adó 20-39 éves női korosztály létszámának 23 százalékos csökkenése (KSH). Fontos megemlíteni, hogy 2010 és 2024 között az EU minden országában csökkent vagy stagnált a születések száma, még ott is, ahol elsősorban a nagyarányú migráció miatt nőtt a szülőképes korú nők létszáma. Ezzel párhuzamosan 2010-hez képest a külföldi háttérű anyák születéseinek aránya 18%-ról 23%-ra nőtt az Unióban, miközben Magyarországon változatlanul 5%-os szinten maradt (Agócs et al., 2025). Ha az ezer 15-49 éves nőre

jutó születések számát vizsgáljuk, akkor sokkal kedvezőbb képet látunk hazánkra vonatkozóan, hiszen nálunk nőtt harmadik legnagyobb mértékben a születési ráta 2011 és 2024 között (Eurostat, 2025). A hazai számítások alapján megállapítható, hogy ha a szülőképes női korosztály létszáma nem csökkent volna hazánkban, akkor az adott évek tényleges termékenységi mutatói mellett 2010 és 2024 között 234 ezerrel több gyermek született volna meg. A szülőképes női korosztály csökkenésével járó negatív adottság mellett fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a családközpontú és számos elemében a gyermekvállalást ösztönző családpolitika másfél évtizede alatt közel 200 ezerrel több gyermek született meg ahhoz képest, mintha a 2011-es mélypontra, azaz az 1,23-as szinten maradt volna a gyermekvállalási kedv, azaz a termékenységi ráta.

1. ábra Becsült és tényleges születésszám 2012 és 2024 között a 2011-es szintű és a tényleges adott évi gyermekvállalási kedv (teljes termékenységi ráta) mellett

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés és becslés

A gyermekvállalási magatartást leíró adatok mellett más demográfiai mutatókban is megfigyelhető pozitív változás a 2010-es családbarát fordulatot követően. Magyarországon 2021-re megduplázódott a házasságkötések száma 2010-hez képest, ami az orosz-ukrán háború kitörése után ugyan elkezdett újra csökkenni, de az esküvők száma még így is több, mint 10 ezerrel meghaladta a 2010-es mélypontra tekinthető 35 ezres számot (KSH STADAT 22.1.1.15.). Ezáltal Magyarországon jelentősen csökkent a házasságon kívül megszülető gyer-

mekek aránya, már a gyermekeknek csupán negyede születik házasságon kívül (korábban minden második újszülött). A válások, ahogy az abortuszok száma is folyamatosan csökkent: a válások száma tartósan 20 ezer alá esett, a terhességmegszakítások száma pedig megfelelő-dött (KSH STADAT 22.1.1.13.), amiből arra lehet következtetni, hogy a családi értékek újra elkezdtek megerősödni Magyarországon.

A magyar családtámogatások családok jólétét növelő szerepe megmutatkozik a foglalkoztatási, a jövedelmi, a vagyoni és a szegénységi adatok, azaz a jóléti (welfare) mutatók javulásában. A család reprodukciós funkciója mellett a termelési és a fogyasztási funkciók összeadódnak, alapvetően befolyásolva ezzel a gazdasági folyamatokat. A termelés, azaz a munka és az abból származó jövedelem biztosítja a fogyasztáson alapuló jólétet, a nagyobb mértékű fogyasztás pedig a teljes gazdaságot erősíti, élénkíti, új munkahelyeket hoz létre, növeli a termelést, a beruházást és a megtakarítást is, ezáltal javítja az ország versenyképességét. A modern jóléti társadalmakban a felnőtté váló gyermekek garantálják a jövő nemzedék adó- és járulékfizetési képességét (Gábos, 2005). A jövedelmek újraelosztásának viszonylag magas aránya miatt a gyermekek felnevelésére fordított egyéni erőfeszítések a társadalom szintjén jelennek meg haszonként (Andorka, 1987). Ezért a családtámogatások össztársadalmi befektetésnek tekinthetők és ez az oka annak is, hogy a családpolitikának az egyik legfontosabb célja éppen az, hogy akik részt vesznek a közjavak létrehozásában, azaz a jövő munkavállalóinak felnevelésében, azok részesüljenek ezért prémiumban, azaz anyagilag kerüljenek előnyösebb helyzetbe a családtámogatások által.

Számos statisztika alátámasztja azt, hogy a magyar családok jövedelmi és vagyoni helyzete jelentősen javult a 2010-et követő években. 2010 és 2024 között a gyermekes háztartások egy főre jutó éves átlagos nettó jövedelme nagyobb mértékben nőtt (203%-kal), mint a gyermekteleneké (184%-kal). Az egész háztartásra jutó, összes éves nettó jövedelem legnagyobb mértékű növekedése (+268,8%) a nagycsaládos háztartásokban történt (KSH STADAT 14.1.1.14.).

Az egy főre jutó munkajövedelem is a nagycsaládosoknál növekedett a legnagyobb mértékben, több, mint háromszorosára 2010 óta (+308%), őket követik az egyszülős családok, ahol 182%-os volt az emelkedés, majd a kétszülős egy- és kétgyermekes családok, ahol nagyjából másfélszeresére nőttek az egy főre jutó munkajövedelmek. (KSH STADAT 14.1.1.13.).

A munkajövedelmekben bekövetkezett nagyarányú növekedés összefügg a szülők foglalkoztatási rátájának a növekedésével. Különösen az édesanyák esetében történt jelentős elmozdulás, közülük is a nagycsaládos és a kisgyermekes anyák esetében volt a legnagyobb mértékű a foglalkoztatás bővülése. A három- vagy több gyermekes anyák közül 2024-ben már tízből heten dolgoztak, miközben 2010-ben még csak minden második, a 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája pedig 80%-ra emelkedett (KSH STADAT 20.1.1.28.).

A családok vagyoni helyzetében is hatalmas változások következtek be, hiszen egy átlagos magyar családnak 2014 és 2023 között megháromszorozódott a vagyona (Miből élünk? háztartási vagyonfelmérés, 2014, 2023, MNB, KSH). A vagyongyarapodás mértéke és üteme ugyan eltérő, de megállapítható, hogy családtípustól függetlenül gazdagabbak lettek a magyar gyermekes családok. Míg 2014 és 2017 között a kétgyermekes családok vagyoni helyzete javult a legnagyobb mértékben, a három gyermeket nevelőké pedig nagyon keveset, addig

2017 és 2020 között a nagycsaládosok és az egy gyermeket nevelő párok vagyoni helyzetének javulása magasan felülmúlta a kétgyermekesekét. 2020–2023 között újra a kétgyermekes családok vagyona gyarapodott a legnagyobb mértékben, akiket az egygyermekes családok követték. Mivel a vagyon jelentős részét, nagyjából kétharmadát az ingatlan képezi, az ingatlanvagyon változása kapcsán is hasonló tendencia tapasztalható.

1. táblázat: A gyermekes és gyermektelen háztartások egy háztartásra jutó nettó vagyona (millió forint) 2014, 2017, 2020, 2023

Referencia- év	Gyermekekes háztartások				
	Egy felnőtt egy vagy több gyermekkel	Két felnőtt			Gyermekekes háztartások összesen
		egy gyermekkel	kettő gyermekkel	három vagy több gyermekkel	
2023	42,1	62,7	79,5	58,1	66,6
2020	27,7	39,7	50,2	41,2	41,1
2017	17,0	26,2	36,9	27,3	28,4
2014	11,2	17,9	21,4	25,0	19,8

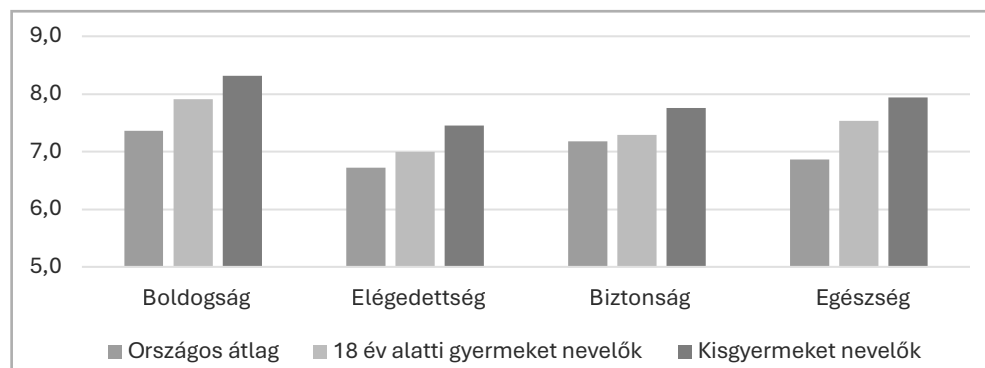
Forrás: KSH, MNB

A fenti folyamatok eredményeképpen a szegénység és társadalmi kirekesztődés kockázata a gyermekes családok körében 2015 és 2024 között 35%-ról 20%-ra csökkent, ami a második legnagyobb arányú csökkenés volt az Európai Unióban (Eurostat, 2025).

A család szocializációs és pszichés védelmi funkciójához kapcsolódik a *családtámogatások stabilizáló hatása az életminőségre, a közérzetre és a jóllétre* (well-being). Kutatások bizonyítják, hogy a testi és lelki egészséget javító tényezők közül kiemelkedik a család, a stabil párkapcsolat és a társas támogatás szerepe, „komoly egészségvédő tényező a jó házasság és a szerető, harmonikus család” és „a boldogság egyik legfontosabb forrása a befogadó és támogató közösség” (Kopp–Skrabski, 2021). A lelki állapot meghatározó jelentőségű azon életdöntések meghozatalakor, amelyek aztán befolyásolják nemcsak az egyén, hanem egy egész társadalom életminőségét és működését. Ehhez kapcsolódóan Magyarország családvédelmi sarkalatos törvénye így fogalmaz: „Harmonikusan működő családok nélkül nincs jól működő társadalom sem” (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről). Ezért is van nagy jelentősége a lelki egészséget vizsgáló kutatásoknak, amelyek közül kiemelkedik a magyarok lelki állapotát mérő nagymintás Hungarostudy (Székely et al., 2022) vizsgálat, amely megállapította, hogy 2012-höz képest 2021-re javultak a magyarok közérzet mutatói, különösen a nők esetében. Korábban egy tízes skálán az átlagos elégedettség és a boldogságérzet is hét alatt volt, 2021-re azonban hét fölé emelkedett, a kiskorú gyermeket nevelőknél pedig nyolcnál is magasabb lett.

A KINCS Közérzet Barométerének 2020 óta tartó és hónapról hónapra zajló kutatása azt jelzi, hogy a saját egészségük, az elégedettségük és a boldogságérzetük megítélése során a gyermeket nevelők, különösen a kisgyermeket nevelők és a stabil párkapcsolatban élők érzik

2. ábra Magyarok közérzet mutatóinak átlagértékei 2020–2025

Forrás: KINCSE Közérzet Kutatás, saját szerkesztés

magukat a legjobban (Wágner et al., 2025). Egy tízes skálán ők adják a legmagasabb értékeket, amikor a boldogságukról kérdezik őket, azaz a stabil párkapcsolat és a gyermek, különösen a kisgyermek olyan tényezők, amelyek növelik a boldogságérzetet (Fűrész, 2025).

A kutatási eredmények igazolják, hogy önmagában már azért is érdemes a családokat támogatni és a családos életmódot népszerűsíteni, mert a család jelentős testi és lelki egészségvédő szereppel rendelkezik, az „a pozitív élményeket adó, egészséget megőrző kulturális mikroközösség, amely segíti leküzdeni a stresszhelyzeteket” (Kopp–Skrabski, 2021), ami javítja a rezilienciát, az ellenállóképességet, amire a válságok korában különösen nagy szükség van. A család tehát lelki szempontból a társadalmi immunitás alapja is (Fűrész, 2024).

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célja annak bemutatása volt, hogy a 2010 utáni magyar családpolitika miért és milyen értelemben tekinthető innovatívnak és milyen módon járult hozzá a családok életének stabilitásához. Az elemzés alapján egyértelműen megállapítható, hogy Magyarországon nem pusztán új családtámogatási eszközök jelentek meg, hanem egy átfogó, értékalapú és rendszerszintű paradigmaváltás ment végbe, amelynek során olyan családtámogatási rendszer épült ki, amely aktívan, következetesen, évről évre bővülve hozzájárult ahhoz, hogy a kihívások ellenére a magyar családok kiszámítható és stabil körülmények között élhessenek. A család a közpolitika központi erőforrásává vált, és a családpolitika önálló, stratégiai szakpolitikai területként szerveződött újjá.

A bemutatott eredmények azt mutatják, hogy a családpolitikai innovációk több szinten értelmezhetők. Innovatív a szemléletváltás, amely a családtámogatásokat nem költségként, hanem társadalmi és gazdasági befektetésként kezeli. Innovatív a keretrendszer, amely a családpolitikát összekapcsolja az adózással, a foglalkoztatással vagy az otthonteremtéssel, s innovatív az a stratégiai döntés is, amely a demográfiai kihívások kezelését elsősorban belső társadalmi erőforrásokra építi, nem pedig a migrációs pótlásra. Emellett a modell egységét jelzi az is, hogy eszközrendszerében is több innovatív, újszerű, gyakran hungarikumnak tekinthető

elem illetve támogatás jelenik meg, amelyek a családok igényei alapján kerültek kifejlesztésre. A magyar családpolitikai modell nemzetközi összehasonlításban is több kreatív, egyedi, igényvezérelt elemmel rendelkezik, amelyek rugalmasan alkalmazkodtak az új kihívásokhoz, miközben mindig előtérben tartották a tradicionális családi értékek védelmét. Az innováció és a tradíciók tehát szorosan összekapcsolódnak a magyar családpolitikában, a hagyományos családi értékek erősítése egybefonódik az újításokkal, ami önmagában jelentős vívmánynak tekinthető.

A tanulmány ugyanakkor rámutatott azokra a kihívásokra is, amelyek elsősorban a kedvezőtlen demográfiai történeti adottságokból erednek, különösen a szülőképes korú női népesség csökkenéséből. Mindez azonban nem csökkenti a 2010 utáni családpolitikai fordulat jelentőségét, hanem inkább azt hangsúlyozza, hogy a családpolitika következetes, hosszú távú fenntartása és fejlesztése elengedhetetlen a magyar családok életkörülményeinek stabilizálása, azaz jövedelmi, vagyoni gyarapodása és lelki egyensúlyának megőrzése szempontjából egyaránt.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum felkérésére készült.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agócs, Gergely; Fűrész, Tünde; Kállay-Kisbán, Kriszta ; Kozák, Kőkény ; Ludescher, Melinda ; Pári, András ; Rövid, Irén ; Szilágyi, Dániel (2025): Magyar családok helyzetének változása 2010 után EU-s összehasonlításban, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, Budapest
- Andorka Rudolf (1987): Gyermekszám a fejlett országokban. Budapest, Gondolat Kiadó, 1987
- Csák János (2018): A társadalmi jövőképeség normatív koncepciója, in: Társadalmi jövőképeség – Egy új tudományterület bemutatkozása, Corvinus, 2018
- Dani Csaba – Kottáné Baranyi Mária (2018): A családok támogatásáról szóló 1998.évi LXXXIV törvény fontosabb változásai napjainkig (Kapocs, 2018/3, Budapest, KINCS)
- David Goodhart (2019): Úton hazafelé, Századvég, Budapest
- Demény Pál (2016): Népeségpolitika a közjó szolgálatában. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Fűrész Tünde – dr. Molnár Balázs (2022): Ösztönző állam – ösztönző családpolitika. In: Az ösztönző állam válságkezelése II. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. p. 219–240.
- Fűrész Tünde – Molnár Balázs (2021): The first decade of building a family-friendly Hungary In: *Quaderns de Politiques Familiars: Journal of Family Policies*, 2021. 07. p. 6–17.
- Fűrész Tünde – Wappler Ádám (2022): Család mint boldogságforrás – KINCS Közérzetkutatás 2020–2022 In: *Kapocs*, 2022.3-4. p.79–86
- Fűrész Tünde (2024): Család: a legszemélyesebb közérdek. Kommentár 2024/2, Budapest
- Fűrész Tünde (2025): A gyermekgondozási ellátások a jólléti mutatók tükrében. *Kapocs* 2025/3-4., KINCS, Budapest
- Fűrész Tünde- Görög Norbert (2018): A 2010-es évek családtámogatása. *Kapocs folyóirat*, 2018/3. szám, KINCS, Budapest
- Fűrész Tünde – Skrabski Fruzsina (2021): Család nélkül nincs nemzet – Demográfiai fordulat Magyarországon In: *Magyarország 2020 – 50 tanulmány az elmúlt 10 évről*. MCC Press Kft., Budapest, 2021, p. 273–295.

- Fűrész, Tünde – GörögNorbert (2025): A családok lakhatási körülményeit javító intézkedések 2010 után. Kapocs, 2025/1-2, KINCS, Budapest
- Gábos András (2005): A magyar családtámogatási rendszer termékenység hatásai, Corvinus, Budapest
- Gallai Sándor (2019): A Családpolitika helye a demográfiai válsággal küzdő Európában. In Székely András (szerk.): Nemzetközi családpolitikai kitekintő. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért, 15–27.
- Gauthier, Anne H (2000): Public policies affecting fertility and families in Europe: A survey of the 15 member states. European Observatory on Family Matters, Low Fertility, families and Public Policies, 2000. Sevilla. 1–2., illetve 17.
- Gere Dömötör – Stefkovics Ádám- Fűrész Tünde (2022): Családi értékek a mai Magyarországon a politika, a vallás és a területiség dimenziójában In: Család-Érték-Tér Tanulmányok a családi értékekről. Szerkesztette: Pári András- Gyorgyovich Miklós, Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért – KINCS, Budapest
- Gere Dömötör (2023): Családszemlélet Európában és Magyarországon egy nagymintás nemzetközi felmérés alapján. Kapocs, 6(2–3), 66–76.
- György László (2024): A középosztály forradalma. Budapest
- Henning Lohmann, Hannah Zagel (2015): Family policy in comparative perspective: The concepts and measurement of familization and defamilization, Journal of European Social Policy Volume 26, Issue 1
- Hermann Zoltán (2018): A családi pótlék iskolába járáshoz kötésének hatása az iskolába járásra és az iskolai teljesítményre. Budapest: MTA TK
- Hoffman István (2013): Családpolitika. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Vezető- és Továbbképzési Intézet, Budapest. <https://2015–2022.miniszterelnok.hu/a-magyar-kormany-ot-pillerre-epitette-csaladpolitikajat/> https://statistika.mnb.hu/sw/static/file/A_haztartasok_penzugyi_adatai_2023_HUN.pdf
- JENSON, Jane (2020): Beyond the National: How the EU, OECD, and World Bank Do Family Policy. In NIEUWENHUIS, Rense – LANCKER, Wim Van (szerk.): The Palgrave Handbook of Family Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 45–68.
- Katalin Novák -Tünde Fűrész (2021): FAMILY-FRIENDLY DECADE 2010–2020. Budapest: Maria Kopp Institute for Demography and Families, KINCS
- KINCS (2024): Öt éves a babaváró támogatás -elemzés, Budapest www.koppmariaintezet.hu
- KINCS (2025): Elindult az új családi adócsökkentési program – elemzés, 10., Budapest, www.koppmariaintezet.hu
- Kopp Mária- Skrabski Árpád (2021): A boldogságkeresés útjai és útvesztői, KINCS, Budapest
- LAKNER Zoltán (2012): Szociálpolitika. Szent István Társulat, Budapest
- Lentner Csaba – Fűrész Tünde (2024): A kisgyermekes szülők munkaerőpiaci részvételének elősegítése Magyarországon. Acta Humana 2024/4. 5–26. Ludovika Kiadó, Budapest
- Lentner Csaba (2007): A demokrácia pénzügyi csapdája. Polgári Szemle 3. évf. 2. szám, Budapest
- Nagy Tímea, Horváth-Varga Anikó (2021): A fiatal felnőttek boldogságának és elégedettségének vizsgálata, Család-Egészség-Közösség, Hungarostudy 2021, KINCS 2021
- OLÁH Livia Sz. (2015): Changing Families in the European Union: Trends and Policy Implications. Families and Societies Working Paper Series, (44). Online: <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/09/WP44Olah2015.pdf>
- Pári András – Rövid Irén – Fűrész Tünde (2023): Népesedési folyamatok Európában magyar szemszögből In: Kapocs 2023.4 p.3–15
- Pári, András ; Fűrész, Tünde ; Rövid, Irén (2024): Population of Europe – from a Hungarian perspective In: Barzó, Tímea (szerk.) Demographic Challenges in Central Europe : Legal and Family Policy Response. Miskolc, Magyarország, Budapest, Magyarország : Central European Academic Publishing (2024) 815 p. pp. 47–79. , 33 p
- Patakiné Bende A. (2022): A visegrádi országok válasza a demográfiai kihívásokra – fókuszban a családpolitika. Polgári Szemle, (18)1–3., 235–249.
- Pongrácz Tiborné (2011): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. KSH NKI Kutatási jelentések 91. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Sági Judit- Lentner Csaba (2022): Key issues in the effectiveness of public financial tools to support childbearing the example of Hungary during the COVID-19 crisis, 2022
- Soltész Miklós (2014): Családjaink kezében a jövőnk, Nemzeti Érdek 2014/1, Századvég

- Székely András, Agócs Gergely (2023): Adókedvezmények rendszere a magyar családpolitikában, Kapocs, 2023/2–3. KINCS, Budapest
- Szép Katalin – Szóké né Boros Zsuzsanna (2010): Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, Háztartási szatellit számla, KSH, 2010, 84. o
- Tünde Fűrész – Árpád József Mészáros (2024): Pronatalist Family Policy, the Response of the Second Hungarian Presidency of the Council of the European Union to European Demographic Challenges In: The 2024 Hungarian EU Presidency Edited by Tibor Navracsics – Balázs Tárnok, Ludovika Kiadó
- Tünde Fűrész – Balázs Molnár (2023): Addressing Europe’s Demographic Challenges by Supporting Families Instead of Encouraging Migration In: On the Way to the Hungarian EU Presidency Edited by Tibor Navracsics – Laura Schmidt Laura – Balázs Tárnok. Ludovika University Press, Budapest
- Wágner Tamás – Bencze Ádám – Horváth-Varga Anikó – Horváth Miklós – Pári András (2025): A közérzetmutatók alakulása Magyarországon az elmúlt öt évben. Kapocs 2025/3–4., KINCS, Budapest